

המשל הזה

מים ראשונים: שלושה ספרים חיבר שלמה הוא קהלת, עפ"י מסורת חז"ל: שיר השירים, משלי וקהלת. הראשון נקרא בשבת המועד פסח והאחרון בשבת המועד סוכות (כמנהג האשכנזים). האמצעי, משלי, ספוג במאות ואלפי מדרשים שנשענים על פסוקיו וגם שיר השירים שמדבר במשלוח ומשלים הוא מעין 'משלי', כפי שנראה להלן. לפיכך, החלטנו להקדיש את הדף לשבת המועד פסח השתא לרעיון המשל ולזכות אולי אגב כך את ספר משלי. נושא המשל והשימוש באמצעי זה בדרשות חז"ל הוא 'רחב מיני ים' (עפ"י איוב יא ט) וכבר דרשו וחקרו בו רבים וטובים. אין ספק שניכרת בו גם השפעת תרבויות שכנות. ואנו רק נלקט 'עמיר כמלוא פי טלה' (עפ"י מסכת שבת פרק ז משנה ד). הנה כבר השתמשנו בשני דימויים שגם הם סוג של משל.

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א סימן ח

"שיר השירים" זהו שאמר הכתוב: "וַיִּתֵּר שְׁהִיָּה קְהֵלֶת חָכָם" (קהלת יב ט). אילו אדם אחר אמרו, היית צריך לכופ אֶזְנִיךָ ולשמוע הדברים האלה; ויותר - שאמרו שלמה. ואילו מדעתו אמרו היית צריך לְכוּף אֶזְנִיךָ ולשמע; ויותר - שאמרו ברוח הקודש. "וַיִּתֵּר שְׁהִיָּה קְהֵלֶת חָכָם עוֹד לְמַד דַּעַת אֶת הָעַם וְאַזְן וְחִקֵּר תִּקְוֵן מְשָׁלִים הַרְבֵּה" (שם) - וְאַזְן דברי תורה וְחִקֵּר דברי תורה, עשה אזנים לתורה. ואת מוצא שעד שלא עמד שלמה, לא היתה דוגמא.¹

רב נחמן [אמר] תרתין.² רב נחמן אמר: לפלטין גדולה³ שהיו בה פתחים הרבה וכל שהיה נכנס בתוכה היה טועה מדרך הפתח. בא פקח אחד ונטל הפקעת ותלאה דרך הפתח; היו הכל נכנסים ויוצאים דרך הפקעת.⁴ כך, עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה. וכיון שעמד שלמה, התחילו הכל סוברין תורה. רב נחמן [אמר] לישנא חורי:⁵ לחורשא של קנים ולא היה אדם יכול להיכנס בה. ובא פקח אחד ונטל את המגל וְפָסַח. התחילו הכל נכנסין דרך הַפְסוּחַ ויוצאין.⁶ כך שלמה.⁷

א"ר יוסי: לקופה גדולה מלאה פירות ולא היה לה אוזן⁸ ולא היתה יכולה להיטלטל ובא פקח אחד ועשה לה אזנים והתחילה להיטלטל ע"י אזנים.⁹ כך, עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה, וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה. א"ר שילא: לקיתון גדול שהוא מלא רותחין ולא היה לו אוזן להיטלטל ובא אחד ועשה לו אוזן והתחיל להיטלטל ע"י אוזנו. א"ר חנינא: לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צוננין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה. בא אדם אחד וְסָפַק לה חבל בחבל משיחא במשיחא

¹ עד שלמה לא השתמשו במתודיקה של "דוגמא", היינו בטכניקת המשל. שלמה הוא קהלת הוא אבי מתודה המשלים. האמנם?

² שני דברים, שתי דרשות, אמר רב נחמן. נראה אותם להלן.

³ משל לפלטין גדולה. במדרשי חז"ל רבים המביאים משלים, חסרה המילה: "משל" בפתחה. אחרים לעומת זאת, פותחים בשאלה: "משל למה הדבר דומה" (דומה = דוגמא לעיל). הנה, במשל על המשל, חסרה המילה "משל" בפתחה.

⁴ נראה שכאן שאלו חז"ל מאגדת המבוך (Labyrinth) שבמיתולוגיה היוונית.

⁵ לשון אחרת. זו הדרשה השנייה של רב נחמן.

⁶ אפשר שגם דימוי זה לקוח מהספרות הכללית וכל היודע דבר אודותיו, אנא יודיענו.

⁷ כך עשה שלמה. מה בדיוק עשה שלמה? מה הנמשל במשל של הפקעת והכיסוח? התשובה תבוא בהמשך, בעצם המצאת מתודת המשל. זה משל על המשל שאין צורך להסביר בו את הנמשל.

⁸ ידיות לתפוס בהם את הקופה. ראה הידיות בכדים בחלקם העליון שעשויים כמו אוזניים. ויש מלמדים שהיו תופסים את הילדים באוזניים ויש שעושים אזניים לדפי הספרים המודפסים ... שניהם אינם האזניים לתורה הרצויים.

⁹ הביטוי "אזניים לתורה" שאיתו פתח המדרש, מקבל כאן משמעות כפולה. אוזניים לתורה כדבר שאיתו אפשר "לתפוס" את התורה ולגבש בעזרתו מתודה של לימוד והבנה, לצד המשמעות הפשוטה של הקשבה: "לכוף את אֶזְנִיךָ ולשמע את הדברים", כפי שפתח המדרש. ראה גם "עשה אזן כאפרכסת" בגמרא חגיגה ע"ג ב. אוזניים למלמד ואוזניים לתלמיד. ראה עוד בגמרא שבת ששלמה גזר על נטילת ידיים ורש"י שם: "שעשה אזנים לתורה, כלומר סיג והרחקה ככפיפה זו שנוטלין אותה באזנים ואין נוגעין בה".

ודלה ממנה ושתה. התחילו הכל דולין ושותין.¹⁰ כך, מדבר לדבר, ממשל למשל, עמד שלמה על סודה של תורה, דכתיב: "משלי שלמה בן דוד מלך ישראל" (משלי א א) - ע"י משלותיו של שלמה עמד על דברי תורה.¹¹ ורבנן אמרין: אל יהי המשל הזה קל בעיניך, שע"י המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה. משל למלך¹² שאֵד זהב מביתו או מרגליות טובה, לא ע"י פתילה כאיסור הוא מוצא אותה: כך המשל הזה לא יהיה קל בעיניך, שע"י המשל אדם עומד על דברי תורה. תדע לך שהוא כן שהרי שלמה ע"י המשל הזה עמד על דקדוקיה של תורה. א"ר יודן: ללמדך שכל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים, זוכה שתשרה רוח הקדש עליו. וממי אתה למד? משלמה, שע"י שאמר דברי תורה ברבים זכה ששרתה עליו רוח הקודש ואמר שלשה ספרים: משלי, קהלת ושיר השירים.¹³

רש"י שיר השירים פרק א פסוק א - הקדמה

"אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי" (תהלים סב יב), מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו. ואף על פי שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא, צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה.¹⁴

שופטים פרק ט פסוקים ז-טו

וַיִּגְדוּ לַיּוֹתֵם וַיִּלְךְ וַיַּעֲמֵד בְּרֹאשׁ הַר גְּרִזִים וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמְעוּ אֵלַי בְּעֲלֵי שִׁכְם וַיִּשְׁמַע אֲלֵיכֶם אֱלֹהִים: הַלּוֹךְ הִלְכוּ הַעֲצִים לְמִשְׁחַח עֲלֵיהֶם מְלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַזֵּית מַלְכָּה עָלֵינוּ: וַיֹּאמֶר לָהֶם הַזֵּית הִחְדַּלְתִּי אֶת דְּשֵׁנִי אֲשֶׁר בִּי וַיִּכְבְּדוּ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהִלְכְתִּי לְנוּעַ עַל הַעֲצִים: וַיֹּאמְרוּ הַעֲצִים לְתֵאנָה לְכִי אִתְּ מְלָכִי עָלֵינוּ: וַתֹּאמֶר לָהֶם הַתֵּאנָה הִחְדַּלְתִּי אֶת מִתְקִי וְאֶת תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה וְהִלְכְתִּי לְנוּעַ עַל הַעֲצִים: וַיֹּאמְרוּ הַעֲצִים לְגִפְנֵן לְכִי אִתְּ מְלָכִי עָלֵינוּ: וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגִּפְנֵן הִחְדַּלְתִּי אֶת תִּירוּשֵׁי הַמְּשַׁמַּח אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהִלְכְתִּי לְנוּעַ עַל הַעֲצִים: וַיֹּאמְרוּ כָל הַעֲצִים אֶל הָאֵטָד לֵךְ אִתָּה מְלֶךְ עָלֵינוּ: וַיֹּאמֶר הָאֵטָד אֶל הַעֲצִים אִם בְּאֲמֹת אֲתֶם מְשֻׁחִים אֲתִי לְמֶלֶךְ עָלֵיכֶם בְּאוֹ חֶסֶד בְּצִלֵי וְאִם אֵין תִּצְאָ אִשׁ מִן הָאֵטָד וְתֹאכַל אֶת אֶרְצֵי הַלְּבָנוֹן:¹⁵

שמואל ב פרק יב פסוקים א-ז

¹⁰ ראה דימוי החבל והמשיחה גם בנאום יהודה בתחילת פרשת ויגש, על בסיס פסוק במשלי. בראשית רבה צג ד: "ויגש אליו יהודה, כתיב: מים עמוקים עצה בלב איש, ואיש תבונות ידלנה (משלי כ ה) - לבאר עמוקה מלאה צונן והיו מימיה צוננין ויפין ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה. בא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה משיחה במשיחה ודלה הימנה ושתה. התחילו הכל דולין הימנה ושותין, כך לא אז יהודה משיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד על לבו". ובדברים רבה על הפסוק: "[לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא](#)", מצאנו את המשל של סולם שבונים אותו ועולים בו שלב אחרי שלב.

¹¹ ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בקהלת יב ט שהחידוש של שלמה הוא ההבנה של דבר מתוך דבר והמדרש: "שלא היה אדם יכול להנות ולסבור בדברי תורה כל עיקר, עד שעמד שלמה לסבור ולהגות בדברי תורה ונתן דרך ופתח למשכילים ולמבינים להבין דבר מתוך דבר ומדרש ממדרש, והכל לקחו דרך לדרוש פסוקי התורה". המשל כחלק מהמדות בהן נדרשת התורה.

¹² משל על המשל. רוצה אתה להבין מה כוחו וערכו של המשל? אמשול לך משל על זה: משל למלך שאיבד זהב מביתו וכו'.

¹³ ועוד משל מצאנו במדרש שיר השירים רבה סימן אחד קודם: "משלו משל למה הדבר דומה? לחבית שהיא מלאה אבנים טובות ומרגליות ומוקפת צמיד פתיל והיא נתונה בזוית אחת ואין אדם יודע מה בתוכה. בא אחד ופנה אותה וידעו הכל מה בתוכה. כך לבו של שלמה היה מלא חכמה ולא היה יודע אדם מה בתוכה כיון ששרתה עליו רוח הקודש ואמר ג' ספרים ידעו הכל חכמתו".

¹⁴ מכל פירושו לספרי המקרא (ולתלמוד), לא בחר רש"י לכתוב הקדמה אלא לספר שיר השירים, כנראה בשל הצורך להסביר את רובד המשל (הדוגמא) ורובד הנמשל (הדבר עצמו, המטרה) שבספר. ראה גם הקדמת אבן עזרא לשיר השירים שבה גם הוא מדגיש את מוטיב המשל: "זה הספר נכבד וכולו מחמדים ואין בכל שירי שלמה המלך חמשה ואלף כמוהו ... וחלילה חלילה להיות שיר השירים בדברי חשק כי אם על דרך משל. ולולי גודל מעלתו לא נכתב בסוד כתבי הקדש". וכבר הארכנו לדון בהקדמות אלה ואחרים לספר שיר השירים בדברינו [הקדמות לשיר השירים](#), וכאן לא באנו אלא להצדיק את החלטתנו לדון בנושא המשל בשיר השירים ולא דווקא בספר משלי.

¹⁵ יותם הוא השיריד (הבן) שנותר מבני גדעון אחרי שאבימלך, בן פילגשו של גדעון משכם, הרג את כל אחיו וכתר ברית עם בעלי שכם. יותם עולה להר גריזים המשקיף על שכם ונושא משם את נאום/משל האטד. וגם מסביר, למי שאולי לא הבין, את הנמשל: "אין תצא אש מאבימלך ותאכל את בעלי שכם ואת בית מלוא ותצא אש מבעלי שכם ומבית מלוא ותאכל את אבימלך". משל זה הוא אולי המשל המלא הראשון בתנ"ך, אם לא נחשיב משלים שהם מסוג נבואות או חזון, כגון זה של בלעם: "וישא משלו ויאמר". ראה ילקוט שמעוני שופטים רמז סה על משל זה: "ולמה עמד על הר גריזים וקלל, ולא נתנו הקללות אלא על הר עיבל? אלא כך אמר: אתם הכותים עתידים לומר הר גריזים שלנו הוא ששם נתנו הברכות ואינם יודעים ששם נתנו הקללות, שהרי עומדים על הר עיבל ומקללים, למי היו מקללים לא לאלו שהיו כנגדן?! נמצאו הקללות באו על הר גריזים, והברכות על הר עיבל, לפיכך אמר יותם איני מקללם אלא על הר גריזים. התחיל אמר: הלוך הלכו העצים, אמר ר' מנשיא: משל הם הדברים הללו: הלוך הלכו העצים אלו ישראל, ויאמרו לזית מלכה עלינו זה עתניאל בן קנז, שהיה משבט יהודה, שנאמר זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך, ומה אמר לו עתניאל החדלתי את דשני, הלכו אצל דבורה ויאמרו לתאנה מלכי עלינו החדלתי את מתקי, ותשר דבורה, ויאמרו לגפן זה גדעון, משול בנו גם אתה, אמר להם החדלתי את תירושי, לא אמשול אני בכם, ויאמרו העצים לאטד לך אתה מלך עלינו זה אבימלך, כשם שאטד אילן סרק וכולו קוצים, כך אבימלך לא היו לו מעשים טובים".

וַיִּשְׁלַח ה' אֶת נְתָן אֶל דָּוִד וַיְבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים הָיוּ בְעִיר אַחַת אַחַד עָשִׂיר וְאֶחָד רֹאשׁ: לְעָשִׂיר הָיָה צֹאן וּבָקָר הַרְבֵּה מְאֹד: וְלָרֹשׁ אֵין כָּל כִּי אִם כְּבִשָּׁה אַחַת קִטְנָה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחִיָּהּ וַתִּגְדֵּל עִמּוֹ וְעַם בָּנָיו יַחְדָּו מִפְתּוֹ תֹאכֵל וּמִפְסוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחִיקוֹ תִשָּׁקֵב וַתְּהִי לוֹ כֶּבֶת: וַיְבֹא הַלֵּךְ לְאִישׁ הָעָשִׂיר וַיַּחְמַל לְקַחַת מִצֵּאָנוּ וּמִבָּקָרוֹ לַעֲשׂוֹת לְאֶרֶץ הַבָּא לוֹ וַיִּקַּח אֶת כְּבִשַׁת הָאִישׁ הָרֹאשׁ וַיַּעֲשֶׂה לָאִישׁ הַבָּא אֵלָיו: וַיַּחַר אֵף דָּוִד בְּאִישׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל נְתָן חִי ה' כִּי בֵן מָוֶת הָאִישׁ הָעָשִׂה זֹאת: וְאֵת הַכְּבִשָּׁה יִשְׁלַם אַרְבַּע־עָתִים עֵקֵב אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְעַל אֲשֶׁר לֹא חָמַל: וַיֹּאמֶר נְתָן אֶל דָּוִד אַתָּה הָאִישׁ...¹⁶

ישעיהו פרק ה פסוקים א-ד

אֲשִׁירָה נָא לִידִידֵי שִׁירַת דָּוִד לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידֵי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֹן: וַיַּעֲזֹקְהוּ וַיִּסְקַלְהוּ וַיִּטְעֵהוּ שָׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכֹוּ וְגַם יָקֵב חֲצֵב בּוֹ וַיִּקְוֵ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים: וְעַתָּה יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ יְהוּדָה שֹׁפְטוֹ נָא בְּיָנִי וּבֵין כְּרָמִי: מַה לַּעֲשׂוֹת עוֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בּוֹ מִדּוֹעַ קוֹיָתִי לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בְּאֲשִׁים:¹⁷

משל הנשר ומשל הארז – יחזקאל פרק יז

וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן אָדָם חוּד חִידָה וּמִשַׁל מִשַׁל אֶל בַּיִת יִשְׂרָאֵל: וְאָמַרְתָּ כֹה אָמַר אֲדֹנָי ה' הַנִּשְׁר הַגָּדוֹל גְּדוֹל הַכְּנָפִים אֲרָךְ הָאָבָר מְלֵא הַנוֹצָה אֲשֶׁר לוֹ הִרְקָמָה בָּא אֶל הַלְבָנוֹן וַיִּקַּח אֶת צִמְרַת הָאָרֶז: אֶת רֹאשׁ יַנְיֻקוֹתָיו קִטֹּף וַיְבִיאָהוּ אֶל אֲרָץ כְּנָעַן בְּעִיר רְכֵלִים שְׁמוֹ: וַיִּקַּח מִזְרַע הָאָרֶץ וַיַּתְנֵהוּ בַשָּׂדֶה זָרַע קֶחַ עַל מִים רַבִּים צִפְצָפָה שְׁמוֹ: וַיִּצְמַח וַיְהִי לְגִפֵּן סַרְחַת שְׁפֵלַת קוֹמָה לַפְּנוֹת דְּלִיּוֹתָיו אֵלָיו וְשָׂרְשָׁיו תַּחְתָּיו יְהִי וַתְּהִי לְגִפֵּן וַתַּעַשׂ בְּיָדַי וַתִּשְׁלַח פְּאֵרוֹת: וַיְהִי נֶשֶׁר אַחַד גְּדוֹל גְּדוֹל כְּנָפִים וְרַב נוֹצָה וַהֲנֵה הִגְפֵן הַזֶּה אֶת כְּנָפָיו שָׂרְשֵׁיָה עָלָיו וַדְּלִיּוֹתָיו שָׁלַחָה לוֹ לְהִשְׁקוֹת אוֹתָהּ מִעַרְגוֹת מִטְעָה: אֶל שָׂדֶה טוֹב אֶל מִים רַבִּים הִיא שְׁתוּלָה לַעֲשׂוֹת עֲנָף וּלְשִׂאת פְּרִי לְהִיּוֹת לְגִפֵּן אֲדָרָת:¹⁸

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' וְלִקְחָתִי אֲנִי מִצִּמְרַת הָאָרֶז הַרְמָה וְנָתַתִּי מִרְאשׁ יַנְיֻקוֹתָיו רֹךְ אֶקְטֹף וְשִׁתְּלֵתִי אֲנִי עַל הַר גְּבֵה וַתְּלֹל: בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֲשִׁתְּלֵנוּ וְנִשְׂאָ עֲנָף וְעָשָׂה פְּרִי וַהֲנֵה לְאָרֶז אֲדִיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כֹּל כְּנָף בְּצֹל דְּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכְּנֶנָּה: וַיִּדְעוּ כָּל עַצֵּי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי ה' הַשֹּׁפְלֵתִי עַץ גְּבֵה הַגְּבֵהִתִּי עַץ שֹׁפֵל הוֹבִשְׁתִּי עַץ לַח וְהַפְּרַחְתִּי עַץ יָבֵשׁ אֲנִי ה' דְּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי:¹⁹

דניאל פרק ח פסוקים א-ז

¹⁶ נראה שמכל המשלים, משל זה איננו רק 'החזק' מכולם בשל עוצמתו המוסרית, אלא גם בהיבט הספרותי והפסיכולוגי שנתן הנביא הצליח באמצעות המשל לגרום לדוד להוציא את משפטו על אותו האיש וממילא על עצמו – הוא הנמשל. רבו הסיניגוריות של חז"ל והפרשנים על דוד שנכנס למסורת כמשיח העתידי ("כל האומר דוד חטא איננו אלא טועה", שבת נו ע"א) ועל האופן שנסלח לו בניגוד לשאול: "שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתים - ולא עלתה לו" (יומא דף כב עמוד ב). אך לא נחסכו מדוד גם ביקורות קשות. ראה גמרא יומא כב ע"ב: "ואת הכבשה ישלם ארבעתים - ילד, אמנון, תמר, ואבשלום". ושלמה בעל המשלים הוא החמישי, הבן השני של בת שבע ודוד (תשלומי ארבעה וחמישה ...). ראה גם ספרי דברים פיסקא כו: "כל פורעניות שהיו באות על דוד היו מכופלות שנאמר: ואת הכבשה ישלם ארבעתים, רבי חנינה אומר: ארבעתים - ששה עשר". ובמדרש תהלים (שוחר טוב; בובר) מזמור ג: "ואת הכבשה ישלם ארבעתים - אמר ר' יהודה בר חנינא: אמר ליה הקב"ה: לדוד אתה ניאפת אחת, שש עשרה ניאפות יבואו לך, אתה רחצת אחת, שש עשרה נרצחות יבואו לך, ארבעתים ארבעה על ארבעה". הכוונה לפלגשי דוד שאבשלום, הוא אחד מתשלומי הארבעה, חילל וכנראה גם הרג (שמואל ב פרק טז).

¹⁷ משל נוסף מצאנו בישיעיהו הוא משל הכרם בקרן בן שמן. הנמשל כאן הוא פשוט וברור והנביא לא מותיר לנו להסתפק בדבר מי הוא הכרם שעליו מדובר: "כי כרם ה' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה". אבל חז"ל בנו משל על המשל כשדרשו שהכרם במשל של ישעיהו איננו כרם במובן הרגיל, אלא מחילות השיתין תחת מקום המקדש. ראה גמרא סוכה מט ע"א: "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שיתין מששת ימי בראשית נבראו, שנאמר: חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן. חמוקי ירכיך - אלו השיתין, כמו חלאים - שמחוללין ויורדין עד התהום, מעשה ידי אמן - זו מעשה ידי אומנותו של הקב"ה ... תניא, רבי יוסי אומר: שיתין מחוללין ויורדין עד תהום, שנאמר: אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן. ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שרק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו. ויטעהו שרק - זה בית המקדש, ויבן מגדל בתוכו - זה מזבח, וגם יקב חצב בו - אלו השיתין". וכבר הזכרנו במקצת את השיתין המופלאים בדברינו [מעשה שמים ומעשה בשר ודם](#) בפרשת בראשית ובדברינו [שלוש בין איש לאשתו](#) בפרשת נשא ועוד.

¹⁸ אבל הגפן לא מצליחה לצמוח והנשר הגדול השני הוא פרעה, מובס ע"י הנשר הגדול ממנו "ארך האבר מלא הנוצה" הוא נבוכדנצר. הגפן היא שארית פליטת יהודה שנשארה תחת מלכות צדקיהו לאחר גלות יהויכין, גלות המסגר והחרש בסוף בית ראשון, ולא הצליחה לשרוד. ראה סוף מלכים ב וכן פרקים מ-מד בירמיהו. עוד לפירוש משל הנשר ביחזקאל, ראה רד"ק על הפרק: "הנשר הוא משל לנבוכדנצר מלך בבל כי הנשר הוא מלך העופות ... בא אל הלבנון - הלבנון היא ארץ ישראל ... וצמרת הארז - הוא משל להר ציון שהוא בית המלוכה ... את ראש יניקותיו קטף - ... והוא משל ליהויכין ונער רך היה במלכו ... ויקח מזרע הארץ - זה משל לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה וכו'". ראה פירושו בהרחבה שם.

¹⁹ צמרת הארז היא שארית הפליטה שגלתה לבבל ועתידיה לחזור בשיבת ציון לארץ ולשוב להכות שורשים בארץ. ראה שוב פירוש רד"ק שם: "ולקחתי אני מצמרת הארז - מאותה צמרת הארז שנטקפה והוסרה ממקומה ... מראש יונקותיו רך אקטוף - ראש יונקותיו הוא יהויכין ... והרך הזה הוא זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין ... והיה לארז אדיר - כמו שהיה מתחילה ... ושכנו תחתיו - ישראל ישכנו בצלר". בכך הקדים יחזקאל את נביאי בית שני: חגי, זכריה ומלאכי.

בשנת שלוש למלכות בלאשצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל אחרי הנראה אלי בתחלה: ונראה בחזון ויהי בראתי ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה ונראה בחזון ואני הייתי על אוכל אוכלי: ואשא עיני ונראה והנה איל אחד עמד לפני האבל ולו קרננים וקרננים גבהות והאחת גבהה מן השנית והגבהה עלה באחרונה: ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצונו והגדיל: ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן חזות בין עיניו: ונבא עד האיל בעל הקרננים אשר ראיתי עמד לפני האבל ונרץ אליו בחמת כח: וראיתי מגיע אצל האיל ויתמרמר אליו ונד את האיל וישבר את שתי קרניו ולא היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו ארצה וירמסהו ולא היה מציל לאיל מידו: ²⁰

שבת שלום וחג שמח

מחלקי המים

מים אחרונים: נדרשנו לנושא "המשל הזה" בעקבות שיר השירים רבה, המדרש המלווה את מגילת שיר השירים הנקראת בשבת זו, והסתפקנו במשלים מהתנ"ך. גם אותם ספק אם מיצינו וכל היודע אודות מדרשים נוספים בתנ"ך, אנא יודיענו. חז"ל נותנים את הכבוד והבכורה להמצאת המדרש לשלמה המלך, אך נראה שהם עצמם היו תלמידים-ממשיכים נאמנים שהגדילו במשלים משלהם, רובם סובבים סביב דמויות מלך ובן. בע"ה נזכה להשלים, ועד אז ראה דברינו [משלי חיות](#) [במדרש](#) בפרשת וישלח, שם גם המשל של ר' עקיבא על השועל והדגים, וכן דברינו [משל הפדגוג](#) בפרשת כי תשא. וראה המשל על האילן עם הפירות המתוקים בגמרא תענית ה ע"ב, משל החיגר והסומא בסנהדרין צא, משל הכרם שהחמיץ בשמות רבה מג ט ועוד ועוד.

²⁰ משל אצל הנביאים הוא חיזיון או נבואה בהם נאמרים הדברים במפורש ולא משל-סיפור שצריך לפענח את הנמשל שלו. ראה "המשל הזה", כמטבע הלשון של שיר השירים רבה, בנבואת ישעיהו יד ד על בבל, יחזקאל פרק יב על החזון עצמו, פרק יח על שחר ועונש ועוד. כאן, בדניאל, יש משל-חזון שהוא משל-סיפור אלגורי שיש לו נמשל. דניאל עצמו מתקשה שם לפענח את הנמשל, עד שגבריאל המלאך מסייע לו להבין שהאיל הוא מלכות פרס ואילו צפיר העיזים הוא מלכות יוון. כל זה לא מנע מחז"ל ליצור משל על משל, בוויכוח הלכתי בבית המדרש בין ר' עקיבא ור' יוסי הגלילי: "אמר רבי טרפון: ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה ... ועשה כרצונו והגדיל - זה עקיבא. ואני הייתי מבין והנה צפיר העיזים בא מן המערב ... ויך את האיל וישבר את שתי קרניו ולא היה כח באיל לעמוד לפניו ... ולא היה מציל מידו - זה יוסי הגלילי" (ספרי במדבר פרשת חקת פיסקא קכד).